

УДК 33(075.8)

В. В. Клочан,

д. е. н., доцент, зав. кафедри менеджменту організацій та права,
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО КОНСАЛТИНГУ

V. V. Klochan,

PhD, Associate Professor, The Head of Management and Organizations Law Department,
Mykolayiv State Agrarian University, Mykolaiv

SUPPORTIVE AGRICULTURAL CONSULTING

У статті розглянуті питання методичного забезпечення аграрного консалтингу. Виділено основні елементи, які формують методологічну стратегію інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери. Зазначені стратегічні аспекти розвитку методичного забезпечення аграрного консалтингу.

В статье рассмотрены вопросы методического обеспечения аграрного консалтинга. Выделены основные элементы, которые формируют методологическую стратегию информационно-консультационного обеспечения аграрной сферы. Указанные стратегические аспекты развития методического обеспечения аграрного консалтинга.

The article deals with the methodology of the Agricultural Consulting. The basic elements that form the methodological strategy the guidance of agricultural areas. These strategic aspects of methodological support agricultural consulting.

Ключові слова: аграрний консалтинг, методичне забезпечення, інформаційно-консультаційне забезпечення, сільське господарство.

Ключевые слова: аграрный консалтинг, методическое обеспечение, информационно-консультационное обеспечение, сельское хозяйство.

Keywords: agricultural consulting, methodological support, software and consulting infomatsiyno Agriculture.

Постановка проблеми: З переходом до ринкових відносин, розвитком приватних форм господарювання на землі, необхідністю підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції особливого значення набуває консультаційна робота, яка в свою чергу неможлива без методичного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині дослідженнями науково-практичних аспектів розвитку сільських територій займаються відомі вітчизняні вчені П.Саблук, І.Прокопа, О.Онищенко, В.Юрчишин, М.Кропиво, В.Терещенко. Питання методичного забезпечення аграрного консалтингу в цьому аспекті набуває особливої актуальності.

Постановка завдання. Світовий досвід свідчить, що у вирішенні цих проблем активну роль відіграє ринкова система розповсюдження сільськогосподарських знань та інформації, яка формується на змуні існуючим, але малоефективним у нових умовах системам підвищення кваліфікації спеціалістів і впровадження досягнень науково-технічного прогресу в агропромислове виробництво.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пізнання людиною будь-якого предмета чи явища навколишньої дійсності передбачає наявність інструмента їх вивчення. Таким інструментом у науці є методологія, яка визначає основні напрями процесу пізнання. Термін *методологія* походить від грецьких слів *methodos* (спосіб, шлях) та *logos* (слово, вчення, пізнання) і в буквальному розумінні означає вчення про правила мислення у процесі розроблення теорії науки.

Питання методології досить складне, адже навіть сам цей термін в енциклопедичних виданнях та філософських словниках тлумачиться по-різному: як „вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності”; „вихідна позиція наукового пізнання, загальна для всіх наукових дисциплін”; „сукупність прийомів дослідження, які застосовуються в будь-якій науці; вчення про метод пізнання і перетворення світу”.

У науці сутнісний зміст категорії *методологія* також трактується по-різному:

„– спосіб пізнання й осмислення об'єктивної реальності, формування внутрішнього рефлексивного досвіду людини, що визначає світоглядну позицію дослідника й впливає на розуміння ним об'єкта своєї науки, співвідношення предмета, об'єкта й суб'єкта дослідження;

– сукупність принципів і способів аналізу об'єктів різних наук;

– принципи і способи аналізу об'єктів конкретної науки, які ґрунтуються на загальнонауковій методології;

– способи пізнання й осмислення дійсності, формування внутрішнього рефлексивного досвіду людини і дослідницькі принципи, способи аналізу об'єктів різних наук”.

У випадку, якщо мова йде про методологію конкретного наукового дослідження (наукового пошуку), зустрічаємо такі її тлумачення:

– методологія наукових досліджень – це вчення про принципи побудови, форми, засоби і методи наукового пізнання;

– концептуальне бачення методів, правил, прийомів і алгоритмів

мислення під час розроблення концепції наукового дослідження, спрямованого на досягнення поставлених цілей та ін.

З нашої точки зору, і в цьому ми повністю поділяємо думку І. Зінов'єва, методологію наукового пошуку можна визначити як концептуальне уявлення про методи, правила, прийоми і алгоритми мислення при розробленні теоретико-практичної концепції дослідження, що забезпечує досягнення поставлених цілей. У

такому випадку під методологічною основою необхідно розуміти основне, вихідне положення, на якому базується наукове дослідження.

Як показує аналіз існуючих тлумачень методології, дане поняття перебуває в тісному взаємозв'язку з поняттями *метод*, *методи дослідження*, *методика*. У сучасній науковій літературі поняття *метод* визначається як шлях, спосіб дослідження; спосіб збору, обробки й аналізу даних; спосіб застосування старого знання для отримання нового; упорядкована робота з фактами і концепціями; сукупність відносно однорідних прийомів, операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання. Поняття *метод дослідження* трактується як „спосіб досягнення якої-небудь цілі, вирішення конкретного завдання”; „сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного пізнання дійсності”. У тлумаченні поняття *метод дослідження* ключовим моментом є розуміння його як способу досягнення цілі, в якому виділяються окремі прийоми й операції.

У вітчизняній науковій практиці методологію наукового пошуку розглядають як вчення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких ґрунтуються дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження. Найчастіше методологію тлумачать як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом. Отже, поняття *методологія*, *метод*, *методика* тісно пов'язані між собою. Методологія, як більш широке поняття, включає в себе поняття методу і методики. Закладаючи основу дослідження, методологія визначає способи вивчення й перетворення дійсності, шляхи досягнення поставлених цілей, реалізація яких передбачає застосування певних процедур, прийомів. Тобто, взаємозв'язок поняття *методологія*, *метод*, *методика* визначається як співвідношення цілого і частини.

Методологія виконує такі функції:

- визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динаміку процесів та явищ;
- передбачає особливий шлях, за допомогою якого може бути досягнута науково-дослідна мета;
- забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається;
- допомагає введенню нової інформації;
- забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці;
- створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних явищах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання”.

Реалізація методологічних засад наукового дослідження процесів інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери здійснюється за допомогою застосування спеціальних методологічних підходів. У загальноприйнятому розумінні слово „підхід” означає сукупність прийомів, способів, що використовуються з метою впливу на кого-небудь, вивчення чого-небудь, ведення справ і т. ін. Саме дослідницький підхід визначається як вихідний принцип, вихідна позиція дослідника. Таким чином, перш ніж розпочати наукове дослідження, слід створити струнку й цілісну систему його проведення з логічною структурною побудовою, чітко визначеними характеристиками, часовими етапами і послідовністю процесу здійснення. Згідно з баченням багатьох учених логічна структура будь-якої діяльності включає в себе такі компоненти: суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби, методи, результат. Зовнішніми стосовно до логічної структури є характеристики діяльності, а саме: особливості; принципи; умови; норми. Методологічна основа апарату наукового дослідження складається з комплексу наукових понять і категорій, об'єднаних у три групи:

- принципів організації і проведення конкретного наукового дослідження;
- понятійно-категоріальної основи, що містить актуальність, наукову новизну, евристичну цінність, теоретичну і практичну значимість, проблематику, об'єкт, предмет, гіпотезу, ціль і завдання дослідження;

– методів і методик наукового дослідження, способів визначення його стратегії.

У методології наукового дослідження, в більшості випадків, виділяється шість етапів:

- вивчення об'єкта дослідження: збір фактів, наукових і історичних даних; ознайомлення з прогнозами розвитку; аналіз зібраного матеріалу, в тому числі з залученням методів і прийомів з інших наук;

- формалізація і систематизація зібраних даних і процесів, які відбуваються в предметній сфері дослідження, класифікація їх;
- розробка прикладних наукових основ із використанням методів аналізу і синтезу, створення або уточнення понятійно-категоріального апарату;
- виявлення залежностей та закономірностей функціонування об'єкта дослідження, узагальнення їх, поглиблення на цій основі теоретичних засад предметної сфери дослідження;

– розроблення методологічного апарату дослідження явищ і процесів обраного наукового напрямку;

– накопичення і узагальнення статистичних даних про ефективність запропонованої методології, адаптація її і корегування.

Формуючи методологію даного дисертаційного пошуку, перш за все необхідно визначити мету дослідження, коло науково-практичних завдань, методів, прийомів і алгоритмів досягнення її. Заради об'єктивності, вважаємо за необхідне зазначити, що на даний час основні теоретико-методологічні та практичні засади формування і функціонування системи інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників та жителів сільської місцевості досить ґрунтовно розглянуті в численних працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Проте порівняння наукових здобутків та результатів практичного застосування їх в країнах далекого (США, Канади, Федеративної Республіки Німеччини, Польщі та ін.) і окремих країнах близького зарубіжжя (країнах Прибалтики, Російській Федерації), з одного боку, та в Україні, – з іншого, поки що складається не на користь української науки і практики, що обумовлено низкою суб'єктивних та об'єктивних причин. Найголовніша з них полягає в тому, що історія відвела вітчизняним ученим і практикам досить короткий відрізок часу (10-15 років) для того, щоб з урахуванням наявних можливостей і специфіки аграрної галузі вирішити всі ті питання, на які зарубіжна наука і практика витратили багато десятиліть. У зв'язку з цим мусимо констатувати, що в Україні поки що не створено цілісну наукову школу з проблем інформаційного та консультаційного забезпечення аграрної сфери.

Відсутність вітчизняної школи щодо забезпечення наукового супроводу формування і функціонування системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери призводить до того, що в працях українських учених продовжує переважати спонтанний підхід до розроблення науково-методологічних засад стосовно вирішення цієї проблеми. У більшості робіт відсутній системний, комплексний, динамічний і функціональний підходи до вивчення різноманітних аспектів організації інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників та жителів сільської місцевості. На нашу думку, не в повній мірі досліджені зв'язки між напрямками інформаційно-консультаційної діяльності і сучасною практикою діяльності сільськогосподарських підприємств, фермерських та особистих селянських господарств, органів управління і місцевого самоврядування; недостатньо висвітлені питання інформаційного забезпечення розвитку сільських територій; не до кінця вивчені питання особливостей функціонування інформаційно-консультаційних служб – юридичних осіб різних організаційно-правових форм і різних форм власності та служб, які є структурними підрозділами аграрних навчальних закладів, науково-дослідних установ, обласних і районних управлінь агропромислового розвитку. Незважаючи на те, що інформаційні ресурси та інформаційні технології в сучасних умовах є важливим економічним активом, у вітчизняній науці до цього часу повністю не відпрацьований організаційно-економічний механізм ефективного використання їх з метою забезпечення стабільних результатів діяльності суб'єктів господарювання в сільському господарстві.

Виходячи з цього, основною метою здійснюваного дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розроблення прикладного інструментарію для формування ефективної системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери як дієвого інструменту забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства і сільських територій, підвищення соціально-економічного рівня життя на селі шляхом надання предметних освітніх та знанневих консультацій, інформаційної допомоги суб'єктам господарювання та сільському населенню. Згідно з поставленою метою об'єктом дослідження є процеси формування і розробка механізмів ефективного функціонування системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери як соціально-економічного явища.

В методологічному плані важливо визначити клас досліджуваної системи. У даному випадку вона належить до соціально-економічних систем, оскільки її ключовою складовою є людина, діяльність якої визначає особливості формування, функціонування і розвитку цієї системи. Зв'язки, завдяки яким існує дана система, характеризують складні і суперечливі відносини між людьми, оснований на їх інтересах, цінностях, мотивах, мотивах і установках.

Згідно з методологією наукового пізнання, предмет дослідження – це конкретна проблема, яка або постійно існує, або виникла в рамках об'єкта дослідження і вимагає свого вирішення. Саме такими ми бачимо теоретичні, методологічні, методичні та прикладні засади формування та функціонування системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери. На основі цього робимо висновок, що найбільш характерною особливістю даної системи є наявність цілої низки проблем, кожна з яких, у свою чергу, є досить складною. Їх сукупна дія породжує негативну синергію, що стримує ефективне вирішення зазначеної проблеми. Саме ця обставина і слугувала підставою для вибору теми та обґрунтування мети дослідження.

Наступною складовою у змісті методології дослідження є підходи. Підхід – це ракурс, відправна точка, з якої розпочинається дослідження і яка спрямовує його на досягнення поставленої мети. У сучасній науці існує велика кількість загальнонаукових методологічних підходів, що визначають різні напрями досліджень і

відображають специфіку предметної сфери. Тому вибір підходів, покладених в основу організації конкретного наукового дослідження, є завданням першочергової ваги. Успішне вирішення проблеми вибору методологічних підходів дослідження потребує дотримання певних вимог, а саме:

- обрані методологічні підходи мають бути адекватними, тобто повною мірою відповідати цілям і завданням дослідження;
- для отримання об'єктивної і цілісної картини досліджуваного явища необхідно використовувати не один, а декілька підходів;
- сукупність обраних методологічних підходів не повинна містити взаємовиключні підходи;
- обрані методологічні підходи мають доповнювати один одного, що дозволяє вивчати конкретний об'єкт з усіх боків, у всіх його проявах і взаємозв'язках.

Формування і функціонування системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери передбачає вирішення таких основних завдань:

- визначення складу елементів системи в кількісному і якісному відношенні та їх розміщення в просторі;
- визначення характеру взаємозв'язків між елементами системи і формування структури взаємовідносин;
- розроблення регламентів організаційних процесів, що відбуватимуться в системі, та комплексу організаційно-планових і нормативних документів, які містять основні положення цих регламентів;
- встановлення коопераційних відносин між учасниками системи у ході вирішення загальних завдань.

Суттєву, а іноді вирішальну роль у розробленні концепції та проведенні наукового дослідження, відіграють методи дослідження. У гносеології (теорії пізнання) і методології має місце подвійне розмежування наукових методів. Так, діалектичний метод виявлення і вирішення проблем, побудова гіпотез і т. ін. прийнято називати методами пізнання, а такі методи, як аналіз, синтез порівняння, абстрагування, конкретизація та ін. – методами теоретичного дослідження. Аналогічний розподіл застосовується й стосовно емпіричних методів дослідження.

Під час проведення дослідження системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери може використовуватися широкий арсенал методів. Залежно від призначення, останні поділяються на три групи: *теоретичні; емпіричні; теоретико-емпіричні*.

До групи теоретичних методів включають:

- метод формалізації, що ґрунтується на вивченні змісту і структури системи у знаковій формі за допомогою штучних мов і символів, що може забезпечити стислість і однозначність результату дослідження. Цей метод взаємопов'язаний з іншими методами (моделювання, абстрагування, ідеалізацією і т.д.);
- метод аксіоматизації, оснований на отриманні результатів дослідження на базі логічних аксіом;
- метод ідеалізації, що передбачає вивчення елемента або компонента системи, наділеного певними гіпотетичними ідеальними властивостями. Це дозволяє спростити дослідження і отримати результати на основі математичних обчислень з будь-якою наперед заданою точністю;
- метод сходження від абстрактного до конкретного, ґрунтується на отриманні результатів дослідження в процесі переходу від логічного вивчення абстрактно розчленованого досліджуваного об'єкта до цілісного конкретного його пізнання.

До емпіричних методів можна віднести:

- метод спостереження, що базується на фіксації та реєстрації параметрів і показників властивостей досліджуваного об'єкта дослідження;
- метод вимірювання, що дозволяє дати з допомогою певних одиниць виміру чисельну оцінку досліджуваній властивості об'єкта;
- метод порівняння, що дає змогу визначити відмінності або спільність досліджуваного об'єкта з аналогом (еталоном, зразком тощо, залежно від мети дослідження);
- метод експерименту, що ґрунтується на вивченні досліджуваного об'єкта у штучно створених для цього умовах. Умови можуть бути натурні або модельовані. Даний метод передбачає використання інших методів дослідження, в тому числі методів спостереження, вимірювання і порівняння.

Теоретико-емпіричні методи дослідження можуть включати:

- метод абстрагування, що базується на уявному відволіканні від несуттєвих властивостей досліджуваного об'єкта і вивчення надалі найбільш важливих його сторін на моделі, що заміняє реальний об'єкт дослідження;
- метод аналізу та синтезу, що оснований на використанні під час дослідження різних способів розчленування досліджуваного об'єкта на елементи, відносини (аналіз) і з'єднання в єдине ціле окремих його елементів (синтез). Наприклад, стосовно дослідження процесів у системах аналіз дозволяє розчленувати їх на операції, виявити в них зв'язки і відносини, а синтез – дає можливість об'єднати всі операції, зв'язки та відносини і скласти технологічну схему;
- метод індукції та дедукції, що базується на отриманні результатів дослідження на основі процесу пізнання від окремого до загального (індукція) і від загального до окремого (дедукція);
- метод моделювання, що використовує під час дослідження певного об'єкта його модель, що відображає структуру, зв'язки, відносини і т.д., після чого результати дослідження моделі інтерпретуються на реальний об'єкт.

Висновки. Таким чином, можна зазначити, що крім названих вище, в дослідженнях соціально-економічних процесів аграрної сфери активно використовуються такі методи, як: самообстеження; проведення інтерв'ю, активне спостереження, анкетування; вивчення документації та інформаційних матеріалів; функціонально-вартісний аналіз; декомпозиція; послідовна підстановка; порівняння; динамічний; структурізація цілей; експертний; когнітивний; соціологічний; нормативний; параметричний; головних компонент; балансовий; кореляційний; матричний; аналітично-розрахунковий; аналогій; мережевий; блочний; морфологічний аналіз; комплексний; індексний; графічний та ін.

Список використаної літератури:

1. Закон України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність" від 17 червня 2004 р. № 1807 – IV// Урядовий кур'єр. – 2004. – № 26. – С. 4 – 8.
2. Закон України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність": Науково-практичний коментар / За ред. Р.Я. Корінця. – Львів: НВФ "Українські технології", 2007. – 248 с.
3. Бородина О.М. Сільськогосподарське дорадництво та проблеми його кадрового забезпечення. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 72 с.
4. Безкровний, М. Ф. Змішана модель сільськогосподарських дорадчих служб [Текст] / М. Ф. Безкровний, І. П. Кудінова // Науковий вісн. Національного аграр. ун-ту. – 2006. – № 110. – С. 176–178.
5. Брояка, А. А. Моніторинг сільськогосподарських дорадчих послуг: по-казники якості та ефективності [Текст] / А. А. Брояка // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 26–29.
6. Кирницький, О. Дорадництво веде Україну до Європи через Польщу / О. Кирницький, О. Ковальова // Фермер України. – 2007. – Квіт., № 8. – С. 11–12.
7. Самсонова, В. В. Методичні засади формування механізму управління конкурентоспроможністю інформаційно-консультаційних послуг [Текст] / В. В. Самсонова // Наук. вісн. Національного аграр. ун-ту. – 2006. – № 110. – С. 161–165.
8. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до розвитку мережі сільськогосподарських дорадчих служб // Зб. статей міжнарод. Школи семінару "Теорія і практика інноваційно-консультаційної діяльності". — К., 2010. — С. 15-20
9. Яровий В.Ф. Наукові засади формування та розвитку дорадчої служби у сільському господарстві // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. пр. Херсон: Айлант, 2009. — Вип. 62. — С. 186—193.
10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua>

Стаття надійшла до редакції 20.07.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"